

Sundbyberg 2025-05-13

Diarienummer: U2024/02591

Vår referens: Agneta Söder
agneta.soder@funktionsratt.se

Mottagare:
u.remissvar@regeringskansliet.se
Kopia:
u.gv.remissvar@regeringskansliet.se

Remissvar Fler vägar till arbetslivet SOU 2024:74

Funktionsrätt Sverige

Funktionsrätt Sverige är en samarbetsorganisation för 53 funktionsrättsförbund som tillsammans representerar drygt 400 000 medlemmar. Vårt arbete grundar sig på mänskliga rättigheter när vi driver medlemmarnas funktionsrätt - rätten att fungera i samhällslivets alla delar på lika villkor. Vårt mål är ett samhälle för alla utifrån Funktionsrättskonvention.

Vår utgångspunkt är rätten till en inkluderande utbildning och en fungerande skolgång för alla barn och elever med funktionsnedsättningar och kroniska sjukdomar i enlighet med FN:s funktionsrättskonvention¹ med Allmän kommentar nr 4² och att principerna i Salamancafördraget³ säkerställs inom det svenska skolväsendet.

Vi erinrar också om rekommendationerna om rätten till en inkluderande utbildning för barn och elever med funktionsnedsättning, vilka Sverige fått från FN:s

¹ <https://toolkit.funktionsrattskonventionen.se/alla-rattigheter/>

² <https://www.mfd.se/vart-uppdrag/publikationer/fns-konvention-ochallmanna-kommentar/sammanfattande-introduktion-av-allman-kommentar-nr-4-om-ratten-till-inkluderande-utbildning/>

³ <http://www.unesco.se/wp-content/uploads/2013/08/Salamanca-deklarationen1.pdf>

barnrättskommittén 2023 och från FN:s kommitté för funktionsrättskonventionen 2024.⁴

Sammanfattning

Funktionsrätt Sverige tror att ett nytt nationellt yrkesprogram kan möjliggöra för vissa elever utan gymnasiebehörighet att gå vidare med sina studier samt att det är positivt att eleverna får längre tid för att slutföra utbildningen. Men vi ser flera nackdelar.

Bristande fokus på skol- och lärmiljön: skol- och lärmiljöns betydelse för elevers skolframgång, återspeglas inte i förslagen. Större fokus borde ligga på att förbättra skol- och lärmiljön för att undanröja hinder för elever med funktionsnedsättning både i grundskolan och gymnasieskolan.

Vi uppmanar regeringen att tillsätta en utredning för att kartlägga skol- och lärmiljön i syfte att undanröja hinder för utbildningen för barn och elever med funktionsnedsättning.

Risk för sänkta ambitioner i grundskolan: ett yrkesprogram med lägre krav kan signalera till grundskolor att det inte är nödvändigt att säkerställa ett tillräckligt stöd till barn och elever med funktionsnedsättning att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Vi ser redan sådana tendenser idag.

Stereotypa antaganden: Förslaget utgår från att elever utan behörighet till ett nationellt gymnasieprogram passar bättre på yrkesinriktade program. Det finns olika skäl varför en elev inte klarar skolans mål. Barn och elever med funktionsnedsättning får inte tillräckligt stöd och möter hinder i miljön, men de har samma grad av variation i begåvning, och preferenser i praktisk eller teoretisk riktning, i likhet med andra barn och elever.

⁴ FN:s barnrättskommitténs rekommendationer:

https://www.regeringen.se/globalassets/regeringen/dokument/socialdepartementet/barnets-rattigheter/crc_c_swe_co_6-7_51663_svensk-version-final.pdf

FN:s kommitté för funktionsrättskonventionen, rekommendationer

<https://www.mfd.se/material/publikationer/fns-konvention-och-allmannakommentar/sammanfattande-kommentarer-avseende-sveriges-kombinerade-andra-och-tredje-periodiska-rapport/>

Vi föreslår ett par förtydliganden av förslaget för att fler ska kunna klara av att genomföra utbildningen.

- Precisera målgruppen.
- Höj behörighetskravet något, med krav på behörighet i minst två kärnämnen.

Slutligen uppmanar vi regeringen att satsa på yrkesinriktade utbildningar på folkhögskolan, där deltagare med funktionsnedsättning bevisligen klarar att genomföra utbildningen bättre. Vidare tycker vi att åldersgränsen för att gå på folkhögskola ska sänkas till 16 år.

Funktionsrätt Sveriges övergripande synpunkter

En oroande utveckling mot segregering i skolan

Vi är djupt oroade över den sammantagna bilden av de förslag som presenteras i en rad SOU:er på skolområdet under 2024 och 2025. Förslagen pekar mot en alltmer segregerad skola där barn och elever som inte faller inom en allt snävare norm riskerar att exkluderas från ordinarie undervisning, och i förlängningen riskerar att exkluderas från arbetsmarknad och vuxenstudier med risk för ett livslångt utanförskap som följd. Förslagen är i flera fall repressiva och straffande, där barns rätt till utbildning, inflytande och delaktighet åsidosätts – en utveckling som står i direkt kontrast till både Barnkonventionen och Funktionsrättskonventionen samt principerna om en inkluderande utbildning för alla. De sammantagna åtgärderna som föreslås, vilka sägs ska främja trygghet och studiero, sker på bekostnad av barn och elever som inte passar in i normen.

Fokus på att problematisera barn och elever i stället för att skapa fungerande skol- och lärmiljöer

Många av förslagen förstärker den tydliga trenden inom skolan att lägga problemet på barnet, samtidigt som skolans ansvar att skapa inkluderande och välfungerande skol- och lärmiljöer ofta förbises. Vi är säkra på att om samhället och ytterst skolan i stället satsade på förebyggande och främjande insatser kring skolans miljöaspekter, skulle behovet av att lappa och laga kring olika stödformer avsevärt minska. En sådan ansats skulle snarare bidra till ökad trygghet och studiero. I dagsläget utgår man från den missriktade uppfattningen att inkluderingen har gått för långt – begränsad till att endast handla om den fysiska placeringen av eleven. Begreppet inkludering är mycket bredare än så och utgår ifrån skolans viktiga kompensatoriska uppdrag. Det handlar om att skolan ska utformas

för att möta alla barns behov utifrån sociala, kommunikativa, pedagogiska och fysiska aspekter – att se på barnet eller eleven ur ett helhetsperspektiv.

Förslag som urholkar rättssäkerheten

Vi ser särskilt allvarligt på vissa direktiv och förslag vilka riskerar att urholka barns och elevers rättssäkerhet. Exempel på detta är förslag om minskad dokumentation, där vi menar att det är vitalt att ha en tydlig och rättssäker dokumentationshantering av elevers stödbehov. En urholkning riskerar särskilt att drabba barn med komplexa behov då kunskap om exempelvis fungerande stödinsatser, och de som inte är, riskerar att gå förlorad. Det finns också flera förslag om minskat inflytande för både elever och vårdnadshavare. Med en minskad dialog riskerar snarare ännu färre elever med funktionsnedsättning nå skolans mål, eftersom vårdnadshavares kunskap om barnet är central och kan utgöra ett stöd för lärare och annan skolpersonal. Och om vi lyssnar till elever med funktionsnedsättning så säger de själva att det är just delaktighet och inflytande, att bli lyssnad på, som kan vara helt avgörande mellan en fungerande skolgång och en misslyckad.

Barnkonventionens varierande genomslag i politiken

Det är tydligt att regeringens arbete inom utbildningsområdet skiljer sig markant från dess arbete inom andra områden som rör barn och unga. Under denna mandatperiod har barn i samhällsvård varit en annan prioriterad fråga för regeringen, och flera utredningar har tillsatts. I till exempel utredningen om Barn i samhällsvård och i HVB-utredningen har vi sett exempel på att barn och unga, inkluderas aktivt i arbetet. Deras åsikter och synpunkter beaktas och de får möjlighet att påverka de förslag som rör dem. Detta arbetssätt säkerställer intentionerna i Barnkonventionen. Inom utbildningsområdet däremot verkar det faktum att Barnkonventionen är svensk lag inte ha fått något som helst genomslag. Utöver det har regeringen inte heller på utbildningsområdet utgått från det övergripande nationella funktionshinderpolitiska målet, som utgår från principen om universell utformning och att identifiera och åtgärda hinder i tillgängligheten utan går i helt motsatt riktning med fler särskiljande lösningar i skolan.

Diskriminering och bristande respekt för internationella åtaganden

Barn och elever med funktionsnedsättning utsätts för strukturell diskriminering i skolan. Bristen på tillgänglighet för barn och elever med funktionsnedsättning i skolan är enligt Diskrimineringsombudsmannen (DO) en av de vanligaste grunderna för anmälningar. Vissa av de föreslagna åtgärderna i aktuella skolutredningar riskerar att ytterligare öka diskrimineringen och därmed förvärra situationen för denna grupp.

Dessutom strider många av de aktuella förslagen mot Sveriges internationella åtaganden enligt Barnkonventionen, Funktionsrättskonventionen och FN:s globala mål 4. Dessa åtaganden betonar vikten av en inkluderande och likvärdig utbildning av hög kvalitet för alla barn, inklusive barn med funktionsnedsättning. FN:s globala mål lyfter särskilt fram tillgänglighet för elever med funktionsnedsättning under principen "Leave no one behind."

Kort tid för utredningar och remisshantering

Slutligen kritiserar vi att flertalet utredningar får kort tid på sig, och att direktiven ofta är mycket specifika kring vad utredaren måste förhålla sig till. Detta ökar risken för undermåliga utredningar och ytligt analyserade förslag. Utredningsdirektiven tar heller inte sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna i enlighet med konventioner på olika områden som Sverige har ratificerat. Remisshanteringen sker därefter under korta tidsfrister, vilket skapar en demokratisk obalans då remissinstanser och andra aktörer inte hinner svara eller att svaret inte blir tillräckligt genomarbetat.

Samtidigt saknas uppenbarligen de nödvändiga resurser som krävs för att genomföra en del av förslagen. Ett flertal förslag kräver enligt vår bedömning fler behöriga lärare men Skolverkets prognoser visar en fortsatt lärarbrist, särskilt bland speciallärare, under de kommande tio åren – en avgörande aspekt som inte har adresserats.

Funktionsrätt Sveriges synpunkter på utredningens förslag

Vi lämnar synpunkter på utredningens huvudförslag om ett nytt nationellt yrkesprogram omfattande 1 900 gymnasiepoäng.

5 Förslag om yrkesprogram som omfattar 1 900 gymnasiepoäng

Funktionsrätt Sverige har i en debattartikel⁵ uttryckt de fördelar vi ser med förslaget men har i det här sammanhanget möjligheter att utveckla våra synpunkter, och nyansera vår bild. I grunden är förslaget som sådant positivt men vi ser behov av vissa förändringar som kan förbättra det ytterligare, vilket vi beskriver nedan. Vi behöver även förhålla oss till den större kontexten, och andra aktuella utredningar och förslag. Följaktligen ser vi både för- och nackdelar med förslaget i sin nuvarande utformning.

Vi menar att det föreslagna yrkesprogrammet kan skapa möjligheter för vissa elever som saknar behörighet till ett nationellt gymnasieprogram att ta sig vidare i sina studier. Det gäller också vissa elever med funktionsnedsättning, men i sin nuvarande form är det dock osäkert om den större gruppen elever med funktionsnedsättning inkluderas. Vår bedömning är att det inte gör det. Vi är även positivt inställda till att man föreslås få längre tid på sig att genomföra utbildningen, vilket är gynnsamt för många elever med funktionsnedsättning.

Samtidigt finns flera nackdelar med förslaget, vilka vi vill framhålla. **För det första** vill vi adressera skol- och lärmiljöns betydelse för skolframgång, vilket faktiskt också utredaren själv gör. I **3 Bakgrund – olika vägar till arbetslivet** beskrivs om lärmiljöns betydelse för skolframgång. Bland annat konstateras att problem som uppstår kring eleven alltför ofta ses som brister hos eleven i stället för något som uppstår i samspelet med den omgivande miljön och lärarnas undervisning. Vidare konstateras att resursfördelningen styr bort från att utveckla inkluderande lärmiljöer. Utredare är också tydlig med att ett skolmisslyckande är när systemet misslyckas med att tillhandahålla inkluderande undervisning som leder till god kunskapsinhämtning, engagemang, delaktighet och en smidig övergång till vuxenlivet. Det konstateras att skälet till att många elever med funktionsnedsättning inte klarar skolan beror just på

⁵ <https://www.alinget.se/artikel/funktionsratt-sverige-gaa-vidare-med-utredningen-regeringen>

hinder i skol- och lärmiljön, vilket inte handlar om att de skulle vara mindre begåvande eller mindre lämpade för teoretiska studier.

Tyvärr kan vi konstatera att utredarens kloka insikter om skol- och lärmiljöns betydelse inte får något större genomslag i förslagen. Det framgår ju även i utredningen att Sverige i internationell jämförande statistik är ett land där relativt färre klarar gymnasieskolan. Enligt vår mening finns idag liten förståelse för skol- och lärmiljöns betydelse för skolresultaten. Således ser vi anledning att rikta större fokus på just skol- och lärmiljön även i gymnasieskolan.

Vi skulle gärna se att regeringen tillsätter en utredning som kartlägger hur tillgängligheten ser ut inom skolväsendet med betoning på barn och elever med funktionsnedsättning. Enligt vår mening skulle ökad tillgänglighet ur ett fysiskt, pedagogiskt, kommunikativt och socialt perspektiv minska behovet av särskiljningar och antalet elever som behöver individuellt stöd och anpassningar i skolan skulle minska.

För det andra behöver man uppmärksamma grundskolans roll, och att omkring 15 procent av eleverna varje år inte når behörighet till ett nationellt program på gymnasiet. En risk med förslaget om ett nytt yrkesprogram, är att det ger grundskolor en signal om att man inte behöver förbättra skol- och lärmiljön, eller underlåta att ge elever stöd, om fler elever ändå tar sig vidare trots avsevärt sämre grundkunskaper än andra. Vi känner till skolor som redan idag gör minsta möjliga för vissa elever utöver att säkerställa att de klarar gränsen för att komma in på ett yrkesprogram, det vill säga får godkända betyg i sex ämnen. Ambitionen att en sådan elev ska nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål, finns alltså inte. Vi är oroad över att ambitionsnivån blir ännu lägre om det kommer att räcka med tre godkända betyg.

För det tredje menar vi att utgångspunkten i förslaget bygger på vissa stereotypa antaganden. Vi är medvetna om att utredningens direktiv är med sikte att säkra framtida kompetensförsörjning, och därför behöver fler elever välja ett yrkesinriktat gymnasieprogram. Samtidigt ser vi inga utredningar eller förslag som tar sikte mot att förändra hur elever gör sina gymnasieval, eller hur man i grundskolan bättre kan stödja elever att göra väl avvägda gymnasieval som kan leda till ett arbete.

Det tas med andra ord för givet att elever som inte når behörighet till ett nationellt gymnasieprogram skulle passa bättre för ett

yrkesinriktat program än ett teoretiskt program. För vissa är det säkert så men det finns en rad olika skäl varför elever inte når skolans mål. Vi har redan varit inne på att många barn och elever med funktionsnedsättning möter stora hinder i skolmiljön, och därför inte alltid kan tillgodogöra sig undervisningen. Men vi vill betona att barn och elever med funktionsnedsättning i grundskolan har samma variation i teoretisk och/eller praktisk begåvning som andra barn och elever, vilket ju också utredaren själv tydliggjort. Alltså är barn och elever med funktionsnedsättning i samma grad som andra barn och elever mer eller mindre praktiskt eller teoretiskt lagda. Med andra ord är inte alla som inte når behörighet till ett nationellt gymnasieprogram per definition just lämpade eller vill gå ett yrkesinriktat program.

I det här sammanhanget hade det därför varit intressant att resonera om möjligheten att kunna genomföra även andra (teoretiska) gymnasieutbildningar på längre tid.

Funktionsrätt Sveriges förslag till förtydliganden av utredningens förslag om ett nytt yrkesinriktat gymnasieprogram

Med allt detta sagt, menar vi ändå att förslaget skulle kunna genomföras men då anser vi att det behöver förändras något. Vi föreslår därför ett par förtydliganden av förslaget, som vi tror kan bidra till att fler klarar av att genomföra programmet, och därmed också på sikt ökar sina chanser att etablera sig på arbetsmarknaden.

1. Tydliggör målgruppen

Precisera vilka elever inom den bredare målgruppen, som förväntas kunna klara det nya yrkesprogrammet. Vi tror att det exempelvis kan handla om elever med funktionsnedsättning som intellektuellt ligger på gränsen till anpassad skola och/eller elever med en generellt svag teoretisk begåvning. Programmet skulle också kunna vara öppet för elever i anpassad skola som kan nå behörighet i vissa av grundskolans ämnen. Särskilt i det senare fallet skulle någon form av yrkesprov kunna vara ett komplement för antagning.

2. Höj behörighetskraven något

Vi föreslår krav på behörighet i ytterligare några fler ämnen än föreslagna tre. Kärnämnen som svenska, engelska och matematik bör vara en del av de grundläggande kraven, alternativt två av dessa. Det gör vi med motiveringen att även

praktiska yrken idag kräver viss teoretisk kompetens. Möjligen kan undantag göras för vissa elever särskilt för elever från anpassad skola, som man bedömer har den praktiska kompetensen till exempel genom yrkesprov. Här finns en verklig möjlighet att sudda ut gränserna mellan elever i grundskolan och i anpassad skola.

Öppna upp för fler att gå yrkesinriktade utbildningar på folkhögskolan

Funktionsrätt Sverige anser att regeringen behöver satsa mer på yrkesinriktade utbildningar inom folkhögskolan.⁶ Rapporter från Folkbildningsrådet visar att folkhögskolans miljö, pedagogik och helhetssyn på individen passar deltagare med funktionsnedsättning särskilt väl. Dessutom går fler deltagare med funktionsnedsättning vidare till studier och arbete oftare än andra deltagare.⁷ Slutligen menar vi att det finns anledning att sänka åldersgränsen för att gå på en folkhögskola till 16 år.

Med vänlig hälsning
Funktionsrätt Sverige



Nicklas Mårtensson
Ordförande

⁶ <https://funktionsratt.se/nyheter/debatt-folkhogskolans-nedskarningar-drabbar-unga-med-funktionsnedsattning/>

⁷ <https://folkbildningsradet.se/om-folkbildningsradet/publikationer-och-remissvar/rapporter/rapporter-2025/nedskarningarnas-konsekvenser/> och <https://folkbildningsradet.se/media/ejdw3mu/folkbildningsradets-budgetunderlag-2025-2027-slutversion.pdf>